

**Bioetica globală a lui V. R. Potter – cel de-al V-lea
traseu istorico-noțional în evoluția eticii biologice: analiză metodologică
Țirdea Teodor N.**

Doctor habilitat în filosofie, profesor universitar,
USMF “Nicolae Testemițanu”

Bioetica pe traiectul celor 42 de ani de existență a parcurs în evoluția sa câteva trasee: bioetica timpurie a lui V. R. Potter (bioetica în sens larg), bioetica lui Andre Hellegers (bioetica strict în sens îngust), etica biomedicală nord-americană, bioetica și biodreptul vest-european și în fine *bioetica globală* (bioetica tardivă) a lui V. R. Potter [4, p.9-20]. Ultimul traseu și va fi examinat în articolul de față.

V. R. Potter, savant și filosof american (1911-2001), fondatorul bioeticii, specialist în domeniul cancerologiei, activînd în calitate de profesor universitar și cercetător științific al mecanismelor biochimice de dezvoltare a afecțiunilor oncologice, publică peste **300** de lucrări științifice, printre care circa **60** de scrieri sunt consacrate eticii științei și eticii biologice (bioeticii), inclusiv două monografii fundamentale: „*Bioetica: o punte spre viitor*” (1971) [1] și „*Bioetica globală, fundamentată pe moștenirea lui Oldo Leopold*” (1988) [2].

Bioetica timpurie a lui V.R. Potter, după cum s-a menționat [3, p.8-9], reprezentînd „o punte spre viitor”, integrează cunoștințele științifice obiective și valorile general-umane, științele naturale și umanistice (biologia și etica în interpretarea lui Potter), cunoștința și înțelepciunea („înțelepciunea biologică”, după V.R. Potter, constituie bioetica) cu scopul de a crea condiții necesare pentru supraviețuirea omenirii. Altfel spus, la temelile concepției potteriene timpurii de bioetică se situează ideea conform căreia existența civilizației contemporane devine imposibilă în afara unei abordări interdisciplinare vizavi de aprecierea științei și tehnologiilor noi performante, ce ar putea integra lumile științifice separate și întii de toate cunoștințele biologice și valorile general-umane. În această ordine de idei, V.R. Potter ne preîntîmpină că «dacă și există „două culturi” – știința și cunoștințele umanistice, care probabil nu sunt dispuse spre un dialog, și dacă acest fapt constituie una din cauzele conform căreia viitorul se prezintă ca ceva problematic, apoi prin intermediul acestei noi discipline (bioeticii. – T.Ț.) ni se v-a reuși să edificăm o punte ce unește cele două culturi – ”o punte în viitor”» [1, c.5]. Acest pod, după V.R. Potter, impune o integrare autentică a eticii umane cu ecologia, adică « ... etica omului nu mai poate fi studiată în lipsa unei interpretări realiste a ecologiei în cel mai extins sens al acestui cuvînt. *Valorile etice* nu pot fi examinate izolat de faptele biologice» [1, c.5].

Întegrînd valorile morale cu știința naturală (cu biologia), luînd în considerație că omul se află într-o dependență indiscutabilă de necesitățile

biologice vitale și că el (omul) este ușor vulnerabil în lumea tehnologilor, inginerilor și politicienilor, care, cu regret, uită lucruri elementare, V.R. Potter încă o dată ne amintește fapte destul de simple, dar extraordinar de importante (poate chiar cele mai indispensabile) în realizarea strategiei de asigurare a securității umane, a strategiei de supraviețuire a omenirii. «Dacă plantele se vor usca și vor dispărea, iar animalele nu se vor înmulți, - afirmă V. R. Potter, - apoi și omul mai devreme sau mai târziu se va îmbolnăvi și va muri, nu va fi în stare să-și prelungească neamul său» [1, c.9].

Dacă anterior la straja asigurării securității individului ca specie biologică se plasau instinctele naturale și legile supraviețuirii, apoi în prezent ele sunt substituite de doctrinele și mecanismele adaptării culturale și selecției sociale. În astfel de condiții, omul are nevoie de noi metode și abordări pentru asigurarea dezvoltării inofensive a vieții sale, iar savanților, filosofilor, medicilor practicieni etc. – concepții netraditionale în elaborarea strategiei de existență umană. La acest capitol, ne putem aminti despre deciziile sociale și politice din anii '60 ai sec. al XX-lea, când acestea erau acceptate în baza doar a unei priorități – sporirea economică fundamentată pe sursele naturale, considerate practic nelimitate și inepuizabile. Asemenea moment în activitatea umană a provocat o multitudine de probleme globale. Deciziile luate în baza modului de abordare reduționist, precum și prognozele elaborate de o singură știință (economia) au un caracter de scurtă durată și nu i-au în considerație interesele și necesitățile generațiilor viitoare, biosferii în genere. În calitate de exemplu V.R.Potter ne amintește despre istoria luptei cu malaria în anii '60 ai secolului trecut în Africa. Drept urmare, s-a redus impresionant mortalitatea copiilor. Însă copii „salvați” au cauzat mai apoi noi întrebări la care trebuia de răspuns. În condițiile economiei înapoiate a țărilor africane aceste probleme sociale țineau de necesitatea asigurării generației „salvate” cu locuri de muncă, îmbrăcăminte, produse alimentare, apartamente etc. Un alt exemplu de acest gen poate servi istoria cu talidomida - medicament ce posedă efect sedativ, administrarea căruia de către femeile gravide a provocat nașterea a 10 mii de copii cu mari patologii în dezvoltarea sa fizică.

Concluziile devin clare: cunoștințele contemporane pot provoca *pericol*, deci pot deveni cunoștințe periculoase, iar știința și tehnologiile performante scientofage pot avea consecințe grave, care dificil pot fi prevăzute, neschimbând modul de gândire tradițional al savanților și a sociumului în genere. «Primejdioase sunt acele cunoștințe care se acumulează mai rapid decât înțelepciunea, cea din urmă fiind necesară pentru amenajarea acestora, sau, cu alte cuvinte, - continuă mai departe V.R. Potter, - ele sunt acele cunoștințe care le depășesc în dezvoltarea sa pe celelalte ramuri ale cunoștințelor umane, provocând în așa mod un dezechilibru social provizoriu» [1, c.86]. Pentru evitarea fenomenului „cunoștințe primejdioase” e necesar să distingem așa

noțiuni cum ar fi *pericolul* și *imprevizibilitatea*. Pericolul cunoștințelor noi apare în procesul lor de utilizare și poate fi combătut prin intermediul unor pronosticuri științifice tot mai subtile, atunci când imprevizibilitatea posedă o dimensiune totală și ține de un anumit stil de gândire, de raționalizarea teoriei și practicii.

La baza imprevizibilității se situează fenomenul de *întîmplare*. Unirea celei din urmă cu *ordinul* are loc permanent în activitatea umană, atât la nivel de individ, cât și la nivel de comunitate, de univers. Universul poate exista doar prin alternarea haosului și ordinii. Comportarea nondestructivă a omului, adică lupta cu imprevizibilitatea, cu întîmplarea și haosul se poate canaliza într-o direcție optimă prin intermediul principiilor și valorilor etice, posibilității de a comunica și discuta problemele morale cu alți oameni. Avem cazul de evidențiere încă a unei premise de apariție a bioeticii [1, c.96-101].

În opinia unor cercetători ai moștenirii lui V.R. Potter termenul de *Bioetică* a fost propus de el sub influența renumitului embriolog și zoolog scoțian Conrad Waddington, care consideră că fiecare nouă generație a omenirii are nevoie nu de etică ca o teorie sau un discurs filosofic aparte, dar de o *înțelepciune biologică*, ce ar determina sau chiar ar stabili opțiunea noastră privind normele și regulile etice [5, c.230].

La finele anilor '80 ai sec. al XX-lea V. R. Potter transformă paradigma de bioetică ca „o înțelepciune biologică” în concepția de *bioetică globală*, care în opinia lui întoarce etica biologică la 180 de grade. “Errorile naturaliste”, afirmă el, devin principii naturaliste [6, c.12]. Acest fapt, după V. R. Potter, demonstrează că bioetica globală oferă un alt sens procesului de adresare la *ceea ce se cuvine* și anume: procesul nominalizat înseamnă ceea ce *este*, dar nu imposibilitatea transformării naturii în *cuvinit*, adică în *cum se cuvine*. Bioetica globală în contextul “modului de viață” durabil trebuie să devină pentru individ, socium și civilizație pîrghia principală în elaborarea strategiei de supraviețuire globală durabilă și a eticii respective, care ar include în sine numaidecît cunoștințele biologice. Scopul bioeticii globale este supraviețuirea *îndelungată* globală. Cea din urmă reprezintă nu altceva decît o supraviețuire *acceptabilă* și *durabilă* [6, c.9]. Bioetica globală ca una universală și totală e chemată să promoveze întîi de toate mediul ambiant și, în al doilea rînd, sănătatea omului prin intermediul moralei.

Astfel, V. R. Potter concluzionează că bioetica globală întrunește în spațiul său de cercetare, de pe pozițiile eticii tradiționale, sferele biomedicale și ecologice de activitate umană. El elaborează concepția de Bioetică globală ca o etică *totală, atotcuprinzătoare*, scopul căreia este asigurarea *supraviețuirii acceptabile, admisibile a omenirii*. *Supraviețuirea acceptabilă* reprezintă nu doar o supraviețuire biologică, dar și o stabilitate socială, o dezvoltare durabilă a societății, o promovare și o evoluție sănătoasă a ecosistemului [6, c. 5]. Viitorul

omenirii, în așa fel, se v-a determina și de faptul în ce măsură ea v-a însuși principiile *înțelepciunii noi, eticii universale atotcuprinzătoare* – bioeticii globale, care-i menită să micșoreze presiunea civilizației umane asupra mediului ambiant. «...Bioetica, - ne demonstrează la începutul mileniului al III-lea renumitul filosof și antropolog italian B. Chiarelli, - cu istoria sa și cu natura obiectului său de studiu, este preocupată de definirea clară vizavi de faptul cum umanitatea poate cel mai bine supraviețui atât în starea sa prezentă cât și în viitor. Interesele în relațiile dintre om și mediu în care trăiește, de asemenea, rezultă din aceasta. Bioetica este o știință interdisciplinară care colectează informația venită nu doar de la studiile tradiționale biologice, dar și de la ecologie și etnologie» [7, c. 157]. Deci, anume interacțiunea cu mediul trebuie să devină definitoriu în constituirea adaptării sociale și stabilirii normelor etice de comportare a omului în raport cu diversitatea speciilor biologice. Radical se modifică în această ordine de idei și conținutul multor categorii din etica tradițională, cum ar fi, de exemplu, *demnitatea, umanismul* etc. O persoană, o națiune, un popor sunt demne și umane dacă își lansează acțiunile sale în favoarea și asigurarea securității umanității, și nu doar în interesele sale proprii [8, p. 357-363].

La temelia bioeticii globale ale lui V.R. Potter se plasează concepția sănătății individuale și etica lui O. Leopold, adică etica ecocentristă a pământului. Bioetica globală a lui V.R. Potter întrunește două etici: *medicală* și *invairimentală*. Ele se manifestă aici nu doar fiecare aparte, dar se și completează una pe alta. Bioetica globală ia naștere din neliniștea și din îngrijorarea critică, ce țin de progresul științifico-tehnologic în creștere. Ea realizează funcția eticii de avertizare, deoarece la baza ei se află frica omului față de ceea ce face el în teorie și practică, distrugând fundamentele vieții însuși. Dacă considerăm că la originea filosofiei să află îndoiala și uimirea (mirarea), dacă acceptăm că însăși curiozitatea a provocat știința, atunci se poate afirma că neliniștea, îngrijorarea sunt puncte de reper ale bioeticii. Această afirmație este o dovadă în plus că bioetica face ce trebuie să facă ea astăzi, adică să completeze la timpul convenit concepțiile științifice și cele filosofice, contribuind astfel la elaborarea strategiei de asigurare a securității umane. Bioetica globală, adică bioetica tardivă a lui V. R. Potter, devine cel de al *V-lea traseu* în dezvoltarea acesteia și concomitent cel de al **II-lea model teoretic** al acestor cunoștințe, prin urmare o bioetică interpretată în sens larg al cuvântului, o etică extinsă și asupra vietății, asupra biosferii, reunind în sine etica invairimentală și pe cea medicală

În țara noastră, chiar de la etapa inițială, s-a promovat și s-a dezvoltat bioetica potteriană, bioetica în sensul larg al cuvântului. Școala de bioetică din Republica Moldova s-a cristalizat și sa stabilit în a doua jumătate a ultimului deceniu al sec. al XX-lea în cadrul catedrei de Filosofie și Bioetică a USMF „Nicolae Testemițanu”. Paradigma fundamentală a cercetărilor în direcția nominalizată din acest spațiu științific este una: cunoștințele bioetice se

examinează în sens larg al cuvîntului (în sens potterian), adică ele își fac influența morală și asupra animalelor și plantelor, asupra biosferii în general. Bioetica în acest aspect reprezintă un imperativ și mecanism efectiv în realizarea măsurilor de asigurare a dezvoltării inofensive a sociumului, este un vector indispensabil în strategia de supraviețuire a umanității. Un studiu profund și adecvat, o instruire și o cultivare rațională a bioeticii în rîndurile tineretului studios, populației în linii generale ar contribui esențial în soluționarea multor probleme ce țin de protejarea plantelor și animalelor, a vietății în integritate în condițiile crizei antropocologice globale. În țara noastră se face mult în această direcție [9, c. 218-247; 10, p.10-17].

În primul rînd, pentru o coordonare bine mînuită în această direcție pe tot teritoriul țării în a. 2001 a fost constituită Asociația de Bioetică din Republica Moldova, iar în a. 2004 (noiembrie) – Centrul Național de Bioetică, care întrunește specialiștii din acest domeniu din toată țara. În al doilea rînd, în scopul unei instruirii bioetice mai efective în a. 1999 prin ordinul rectorului USMF „Nicolae Testemițanu” catedra Filosofie a fost reorganizată în catedra *Filosofie și Bioetică*, care și-a asumat soluționarea tuturor problemelor ce țin de instruirea tineretului studios în acest domeniu. La etapa actuală catedra a elaborat Programul analitic la Bioetică într-un număr de 68 ore (34 ore prelegeri+34 ore seminare), s-au elaborat și editat cîteva manuale, suporturi de curs, monografii, dicționare etc., printre care evidențiem:

- T.N. Țirdea. *Filosofie și Bioetică: istorie, personalități, paradigme.* – Chișinău: UASM, 2000, 256p.
- T.N. Țirdea. *Философия (С курсм биоэтики).* – Кишинэу: СЕР „Medicina”, 2002, 552с.
- T.N. Țirdea. P.V. Berlinschi, D. U. Nistoreanu, A. I. Eșanu, V.I. Ojovanu. *Dicționar de Filosofie și Bioetică.* – Chișinău, СЕР „Medicina”, 2004, 441 p.
- T.N. Țirdea. *Elemente de Bioetică.* – Chișinău, Univers pedagogic, 2005, 178p.
- T.N. Țirdea. *Bioetică: origini, dileme, tendințe.* – Chișinău: СЕР „Medicina”, 2005, 234p.
- T.N. Țirdea, R.C. Gramma. *Bioetica medicală în sănătate publică.* – Chișinău: Bons Ofiices, 2007, 248 p.

În al treilea rînd, catedra, efectuînd lucrul științific în domeniul bioeticii, examinînd-o în sens larg (sens potterian), a organizat în ultimii 15 ani șaisprezece Conferințe Științifice Internaționale cu genericul „*Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane*”, publicînd materialele acestor foruri științifice într-un volum de aproximativ 400 c.a., unde au participat circa una mie de savanți și filosofi din Republica Moldova, România, Federația Rusă, Ucraina, Bielorusia, Bulgaria, Croația, Gruzia, Kazahstan,

Armenia, Kanada, Polonia, Kamerun etc. A organizat editarea a două volume de culegeri de articole științifice cu tema: „*Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei*”, red. resp. Teodor N. Țirdea. Catedra prin masterat și doctorat a pregătit tot în această perioadă 9 doctori în filosofie, inclusiv un doctor habilitat. Actualmente își fac studiile în doctoratură și postdoctoratură la specialitatea 09.00.05 (Etica, Bioetica) cinci persoane.

În *al patrulea rînd*, în centrul atenției catedrei Filosofie și Bioetică rămîne de asemenea și popularizarea cunoștințelor bioetice printre populație. O popularitate aparte o au emisiunile la radio și televiziune „Inițiere în bioetică”, articolele în ziarele „Аргументы и факты”, „Комсомольская правда”, „Făclia”, „Moldova Suverană”, „Literatura și arta” etc. Prin intermediul Asociației de Bioetică din țară pe lângă spitale s-au creat Comitete de Bioetică cu o funcție specifică – de a spori nivelul calității serviciilor medicale a populației prin intervenții morale [11, p.33-140].

Acestea-s cîteva bilanțe de activitate a colectivului catedrei Filosofie și Bioetică a USMF „Nicolae Testemițanu” în contextul dezvoltării ulterioare a cunoștințelor bioetice în interpretarea lor potteriană. Lucrul realizat de catedră, fără îndoială, va deveni un fundament serios în extinderea ulterioară a sistemului creat și amplificarea acestuia în organizarea cercetărilor științifice și procesului didactic cu studenții diverselor profesii din țară.

Punctînd încă o dată cele expuse în articolul de față, am putea concluziona că bioetica actualmente este interpretată extrem de contradictoriu, ambiguu. Printre direcțiile științifico-filosofice ce și-au făcut apariția în sec. al XX-lea bioetica s-a ales cu o evoluție dramatică, poate chiar cu una cea mai tragică dintre toate domeniile existente. Dintre cele cinci trasee noțional-istorice pe care le-a parcurs bioetica în cei 42 de ani de dezvoltare a sale doar două traiectorii – bioetica timpurie și cea tardivă a lui V. R. Potter – au purces spre apariția și edificarea a două *modele teoretice* ale acesteia, deci au constituit o etică biologică în sens larg al cuvîntului, o știință a supraviețuirii la intersecția biologiei, eticii, medicinei și filosofiei, devenind și o nouă înțelepciune, o înțelepciune biologică, o extindere a eticii tradiționale asupra animalelor și plantelor, ceea ce nu s-a întîmplat cu piste de evoluție a cunoștințelor bioetice în alte interpretări, care la urma urmei s-au dovedit a fi niște etici medicale tradiționale, etici profesionale concrete.

Referințe bibliografice

1. **V.P.Поттер.** *Биоэтика: мост в будущее.* Перев. с англ. языка. – Київ: Видавець Вадим Карпенко, 2002. -215с.
2. **V.R.Potter.** *Global bioethics. Building on the Leopold Legacy.* – Michigan: Michigan state University Press, 1988. - 203 p.

3. **Teodor N. Țirdea.** *Traseele istorico-noționale și modelele teoretice în dezvoltarea eticii biologice: analiză teoretico-metodologică și comparativă* // Revistă de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. – Chișinău: 2011, nr.1. –P. 7-18

4. **Teodor N. Țirdea.** *Abordarea traiectorial-noțională a dezvoltării bioeticii: analiză teoretico-metodologică și comparativă* // Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei. Culegere de articole științifice. Red. responsabil dr. hab. în filos., prof. univ. *Teodor N. Țirdea.* –Chișinău: Prin-Caro, 2011. -222p.

5. **С.В. Пустовит.** *Глобальная биоэтика: становление теории и практики (философский анализ).* – Киев: Арктур, 2009. - 322 с.

6. **В.Р. Поттер.** *Глобальная биоэтика: движение культуры к более жизнеспособным утопиям с целью выживания* // -Киев: Практична філософія. – 2004. - № 1. - 227 с.

7. **Брюнетто Чнарелли.** *Эволюция человечества и происхождение глобальной биоэтики* // - Киев: Практична Філософія. 2005. - № 1. – С. 155-159.

8. **Teodor N. Țirdea.** *Demnitatea umană din perspectivă planetară și bioetică* // Educația în Bioetică și Drepturile Omului în România. – București: UNESCO, 2006. – 440 p.

9. **В.И. Гикавый, И.Н. Погоня, Т.Н. Цырдя, В.И.Ожовану.** *Этическая экспертиза биомедицинских исследований в государствах - участниках СНГ (социальные и культурные аспекты). Республика Молдова* // *Этическая экспертиза биомедицинских исследований в государствах - участниках СНГ.* – СПб.: Феникс. - 2007, 406с.

10. **Teodor N. Țirdea.** *Проблема соотношения философского и профессионального знания в преподавании биоэтики: теоретико-методологический анализ* // Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane / Materialele Conferinței a XV-a Științifice Internaționale. 14 aprilie 2010. –Chișinău: CEP „Medicina”, 2010. - 262p.

11. **Vitalie I. Ojovanu.** *Dimensiunile performanței.* – Chișinău: CEP „USAM”, 2007. - 145p.